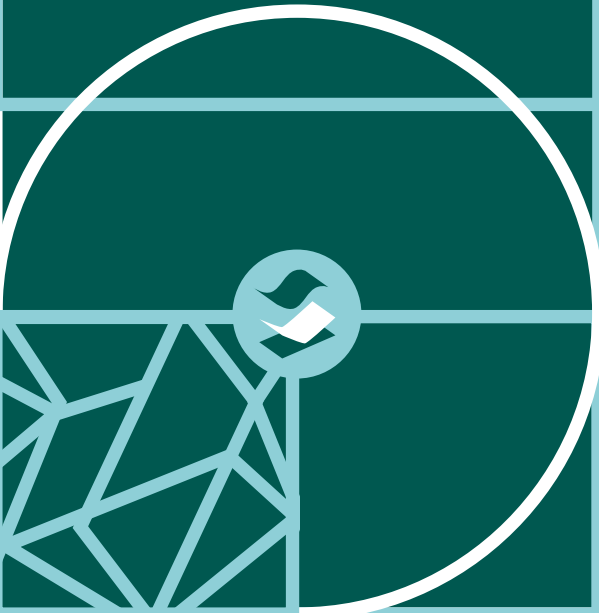

KINDEREN

&

VOORTUINEN

**Bouwstenen en inspiratie
voor kindgerichte voortuinen**

kind & samenleving

colofon

AUTEURS

Francis Vaningelgem (red.), Sabine Miedema,
Wouter Vanderstede

Deze publicatie is opgemaakt door Kind & Samenleving,
www.k-s.be

De inspraak- en participatietrajecten zijn uitgevoerd door Kind & Samenleving i.s.m. de Vlaamse Dienst Speelpleinwerk en Speelmakers. Met dank aan alle kinderen en (groot)ouders van de 'Witte wijk' in Wilsede en het co-housingproject 'Gummarushof' in Mechelen. Wij bedanken de deelnemers aan ons 'werkmoment kindvriendelijke voortuinen' voor feedback op deze publicatie.

Deze publicatie kwam tot stand dankzij de steun van het URBAN95 project van de Bernard Van Leer Foundation.

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijke bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt op welke wijze ook zonder de uitdrukkelijke, voorafgaande en schriftelijke toestemming van de auteurs.

FOTO'S EN ILLUSTRATIES

Kind & Samenleving tenzij anders vermeld

GRAFISCH ONTWERP

Katrien Dellafaille — www.katriendellafaille.be

kind & samenleving

With the support of the Bernard Van Leer Foundation:

Bernard
van Leer
FOUNDATION

URBAN95*i*

PARTNERS

Inhoudsopgave

DEEL 1.

Waarom kindvriendelijke voortuinen maken? **6**

1. Oefenruimte naar meer zelfstandigheid	7
2. Zachte overgang van privaat naar publiek	7
3. Opstap naar een betere straat	8
4. Stapsteen in een beweegvriendelijke woonomgeving	9
5. Proeftuin voor ontharding, vergroening, verblauwing en avontuurlijk spelen	10

DEEL 2.

Bouwstenen **12**

1. Bouwstenen voor planning	13
2. Bouwstenen voor inrichting	16
2.1. Werken aan de relatie tussen gevel, voortuin en publieke ruimte	17
2.2. Werken aan het ontgrenzen van percelen	22
2.3. Verdere speelse invulling van de ruimten	24

DEEL 3.

Participatietraject **30**

1. Case	31
2. Stappenplan	33
3. Mindshifts	36

Inleiding

De voortuin is voor kinderen de ideale maat om de buurt te ontdekken. Spelen dicht bij huis en tegelijkertijd kunnen de ouders nog een oogje in het zeil houden. Met een beetje geluk zijn er ook vriendjes in de buurt en kan je ook in hun voortuin spelen. Waar kan je beter starten met het ontdekken van je buurt, wijk of stad dan in de voortuin?

We hebben het in deze bundel vaak over voortuinen. Daaronder verstaan we ook afgeleide ruimten hiervan: voortuinstroken, tegeltuinen, gemeenschappelijke tuinen, ... Dus die belangrijke schakelzones tussen publiek en privaat. Grote mensen hebben echter zo hun eigen idee van de voortuin. Die wordt versierd met witte keitjes, magere boompjes en een reeks witte beelden. Of een strak prieel met gemillimeterde haag en een puntig hek om mensen op afstand te houden. En het zijn vooral parkeerplekken met veel steen. Voortuinen bieden vaak weinig kansen voor kinderen, terwijl ze een unieke speelplek zouden kunnen zijn.

Twee begeleidingstrajecten die Kind & Samenleving uitvoerde, samen met de Vlaamse Dienst Speelpleinwerk en Speelmakers, lagen aan de basis van deze publicatie. Aan de hand van zes inspraakacties namen we verschillende voortuinen samen met kinderen onder handen.

Deze inspiratiebundel is in de eerste plaats bedoeld voor ontwerpers, planners en stedenbouwkundigen. Zij kunnen de voorwaarden scheppen om van onze vaak vergeten voortuinen échte plekken te maken voor en door kinderen. Hiervoor willen wij visie en bouwstenen aanreiken. Met deze inspiratiebrochure willen we ook de brug slaan tussen (jonge) kinderen en volwassenen: hoe kunnen ze samen hun voortuin aantrekkelijker maken? Hoe kan hij een plek worden voor spel, ontmoeting en ontdekking van de buurt?

1

Waarom kindvriendelijke voortuinen maken?

1. Oefenruimte naar meer zelfstandigheid

“De grote waarde van het spelen in de directe omgeving van de woning zoals de stoep, een pleintje voor de deur of een binnenterrein is dat het vrijwel altijd ongeleid is. Deze nabije locaties geven kinderen de vrijheid en ontlasten ouders.”

—
Van Ulden, Heussen en Van der Ham, De Stoep, 2015

Open ruimte vlakbij de eigen woning is belangrijk voor kinderen. **In deze tussenruimte schuilt een enorm potentieel** om kinderen en jongeren te laten spelen, elkaar te ontmoeten en de **wereld te ontdekken**. Zeker voor jongere kinderen is de voortuin een uitstekende plek om niet in de eigen wereld opgesloten te blijven. Deze plek biedt andere speel- en ontmoetingsmogelijkheden dan in de eigen privé tuin of op een voorgedefinieerd speelterrein. Anders dan in de eigen tuin zijn voortuin, voetpad of straat de plekken waar vriendjes en leeftijdsgenoten kunnen opduiken. Dat leidt tot **andere soorten spel en ontmoeting**.

Voortuinen vormen de overgang naar het voetpad, de straat en zo ook de buurt en wijk. Ze zijn een eerste logische stapsteen voor het ontmoeten van buren en voorbijgangers, jong en oud. Voortuinen kunnen zowel het verlengde worden van de straat als het verlengde van de eigen private ruimte. Op dit kruispunt kunnen belangrijke interacties ontstaan.

De voortuin kan dus een ruimte zijn om te experimenteren met inrichting en materiaal en om de **grenzen tussen publieke en private ruimte af te tasten**. Op een muurtje op de perceelsgrens kan je bijvoorbeeld aan beide kanten zitten. Mag het kind meegaan met een vriendje naar zijn/haar voortuin? Voor ouders is dat een oefening in loslaten. Hoe ver laat ik mijn (jonge) kinderen toe om alleen te gaan spelen, op pad te gaan? Wat mag er, wat kan er? Die **eerste stappen kan een kind in de voortuin zetten**, onder het waakzame oog van ouders en buren.

Jonge kinderen richten hun voortuin in met eenvoudige speelelementen: een keukentje, tent en krijtbord. Een lage haag zorgt voor een zachte overgang naar de straat. Aan de overkant bevindt zich de school. (tuin in Wilsede).

2. Zachte overgang van privaat naar publiek

Binnen heel dichte wijken met een grote diversiteit ontstaan soms privacy-conflicten omdat de private en publieke ruimtes te dicht op elkaar zitten. In dat geval is een tussenruimte aangewezen: een **zachte en flexibele overgang** tussen de publieke en de private ruimte. Die overgangszone kan tegelijk scheidend en verbindend werken. Zo kan men **tot een evenwicht komen tussen privacy en ontmoeting**.

Richten we deze overgang **flexibel en multifunctioneel** in, dan kan het een mooie uitbreiding worden van de woning of van de voetpaden. De context bepaalt in welke richting dit het beste gaat. De rand kan dan verscheidene vormen aannemen zoals een (zit)muurtje, een laag haagje, berm, balkon, een constructie... Die zachte overgang kan samen met kinderen ontwikkeld worden. Kinderen kunnen mee zorg dragen voor de haag, ze kunnen een muurtje bouwen, een heuveltje maken,... Deze tussenzone geeft door de afstand een gevoel van privacy, maar biedt tegelijkertijd een opening naar de straat, buurt en wijk. In onze twee proefprojecten merkten we dat een geslaagd voortuintjesproject de **sociale cohesie** kan verbeteren in de buurt.

“Indien de rand mislukt, zal de ruimte nooit tot leven komen”.

— Christopher Alexander, A Pattern Language, 1977

Een woonstraat in Haarlem [Nederland].
De overgang van het huis naar de straat gebeurt
gradueel (muurtje, bank, voortuinstrook).

Het **zicht vanuit de woning op de voortuin en het voetpad** speelt eveneens een belangrijke rol. Er ontstaat een spel van **zien en gezien worden**. Kunnen de ouders hun kinderen zien spelen? Zijn er voldoende ramen aan de voorkant van de woningen? Een bebouwingsritmiek met smalle eenheden, talrijke deuren en zorgvuldig ontworpen details op het gelijkvloers ondersteunt het leven in de stad. (Gehl, J, Steden voor mensen, p.96).

Een stap verder is het **onderbrengen van publieke(re) functies in de gelijkvloers van het gebouw**: een terras met kleine speelplek, een gemeenschappelijk zaaltje waar familiefeestjes kunnen plaats vinden... Binnen co-housingprojecten kan de collectieve tuin bijvoorbeeld uitgroeien tot de ultieme kindvriendelijke voortuin.

3. Opstap naar een betere straat

“Als trottoirs in een druk straatbeeld breed genoeg zijn, komt het spelen, naast andere gebruiksfaciliteiten tot volle bloei. Als de trottoirs krap worden gehouden, is touwtjespringen het eerste spel dat slachtoffer wordt. Rolschaatsen, rijden op driewielers en fietsers zijn de volgende slachtoffers.”

—
Jane Jacobs, Dood en leven van grote Amerikaanse steden.

Voetpad, voortuin of straat. Als de inrichting en het verkeer het toelaten, maakt het kinderen niet uit waar ze spelen. Kartoffelrakaerne in Kopenhagen.

Dit citaat van Jane Jacobs illustreert dat een **goed straatontwerp** randvoorwaarden kan scheppen voor kwalitatief spel. De ontwikkeling van voortuinen dient dan ook samen bekeken te worden met structuur en gebruik van voetpaden en straten. De combinatie van een bespeelbare voortuin en een aantrekkelijke stoep en straat is voor kinderen een ideale context om te spelen: het **combineert een stenig én groen speelvlak**, het beste van beide werelden dus.

Hoe groot en breed de voetpaden zijn, en hoe druk het verkeer op straat, zal zeker zijn invloed hebben op het al dan niet ontwikkelen van een voortuin op kindermaat. Hiervoor is het aangewezen om het **principe van de woon- en leefstraten** (in al hun verschillende vormen) centraal te stellen. Een straat waar het wonen en verblijven centraal staat, zal geschikt zijn om het idee van kindgerichtere voortuinen te ontwikkelen.

De **voortuin (of het gebrek daaraan) kan aanleiding vormen om de straat in vraag te stellen**. Hoe zou de straat méér een gezellige en leefbare voortuin kunnen worden voor de bewoners?

4. Stapsteen in een beweegvriendelijke woonomgeving

Het beweegvriendelijker maken van een woonwijk heeft in de eerste plaats te maken met **vergroten van de autonome mobiliteit van kinderen**. Hieronder verstaan we dat kinderen zelfstandig op weg kunnen in de eigen woonwijk. De **voortuin is hierbij een eerste stap**.

Een kindvriendelijke inrichting van de voortuin kan immers de drempel wegnemen om alleen of met vriendjes op pad te gaan in de buurt en wijk. Kinderen leren elkaars voortuin kennen, elkaars huis, voetpad, broers en zussen. **Zowel ouders als kinderen komen in contact met hun buren en hun buurt. Daardoor mogen kinderen misschien sneller alleen op pad** in hun buurt, met de fiets, de step, te voet...

“Om kinderen gezonde en fitte volwassenen te laten worden, is het van belang hen te stimuleren meer te bewegen. Dit heeft het meeste effect als meer beweging in hun dagelijkse leven wordt ingebed; als kinderen elke dag lopend of fietsend naar school gaan, actief hun schoolpauzes doorbrengen en elke dag buiten spelen of sporten. Het creëren van een gezonde 'beweegvriendelijke' leefomgeving kan hier een bijdrage aan leveren.”

—
Uit: Beweegvriendelijke stadswijken voor kinderen, december 2010, TNO

Maar ook de **inrichting zelf kan mikken op actief bewegen**. Als een voortuin volledig is ingericht als siertuin geeft dit aan kinderen een ander signaal dan wanneer er speel- en bewegingsprikkelers zijn. Voortuinen kunnen wel degelijk hun steentje bijdragen aan het beweegvriendelijker maken van de woonomgeving. Dit wil niet *per se* zeggen dat er sportgerichte activiteiten moeten kunnen plaatsvinden. Maar **buitenruimte die beweging en ontdekking stimuleert is een meerwaarde** voor kinderen (en uiteindelijk ook de brede samenleving).

Kinderen op stap in hun eigen wijk (Wilsele).

5. Proeftuin voor ontharding, vergroening, verblauwing en avontuurlijk spelen

“We moeten lokale effecten van klimaatverandering zoals overstromingen of ‘hitte-eilanden’ ook in steden opvangen. Om deze spons te realiseren is een breed spectrum van maatregelen van zeer verschillende grootordes essentieel, ook in stedelijke omgevingen. (...) Het terugdringen van de verhardingsgraad is belangrijk om zoveel mogelijk water in de bodem te laten infiltreren.”

—
Uit: Groenboek Vlaanderen in 2020 Mensenmaat in een metropool: Beleidsplan Ruimte Vlaanderen, 2012

Klassieke voortuinen worden steeds vaker verhard als parkeerplaats of omdat ze te veel onderhoud zouden vergen. Dit staat haaks op de beleidsdoelstellingen om te ontharden en te vergroenen.

Ook straten moeten op termijn anders bedacht worden: er moet ruimte zijn om te **‘vergroenen’** en te **‘verblauwen’**. Voortuinen en voorerfstroken zijn daar uitstekend voor geschikt. Geveltuinten, kwaliteitsvolle voortuinen en heuse ‘tuinstraten’ kunnen bijdragen aan een betere biodiversiteit en ecosysteem.

Uit de twee proefproject blijkt dat **groene voortuinen uitstekende plekken zijn om groen-avontuurlijk spelen te promoten**. Dit soort plekken bevordert speelvormen die onder druk staan, zoals **constructiespel, fantasiespel, uitdagend bewegen**,... Kinderen leren er ook omgaan met **risico**.

 Kinderen ontharden een stenige ruimte in een co-housingsproject in Mechelen.

2

Bouwstenen

1. Bouwstenen voor planning

“Maak van iedere deur een groet en van ieder raam een gelaat. Maak van ieder raam en iedere deur een plek, een tros plekken van ieder huis en iedere stad.”

—
Aldo van Eyck, Forum nr. 8, 1959

Voortuinen heb je in verschillende formaten en structuren. Het voorerf in de historische binnenstad is anders dan in de woonverkaveling. Er is geen standaardconcept waarvan je kan zeggen dat het de grootste kans op slagen heeft. Wel is het belangrijk om, zoals het citaat hierboven beschrijft, **een** echte **plek** te ontwikkelen. Daarom is het noodzakelijk om de **context** en mogelijk ruimtegebruik in te schatten. Je hoeft geen klassieke voortuin te hebben om te werken aan bijkomende spelen en ontmoetingskansen voor kinderen rondom de woning. Veel is afhankelijk van de structuur van de woonwijk, de stedenbouwkundige principes die gehanteerd werden of zullen worden.

Wat nodig is zijn enkele zinnige **inschattingen** omtrent de bestaande of toekomstige beschikbare ruimte. Hoeveel ruimte is er? Hoeveel buffer is er naar voorbijrijdende auto's? Wat is de relatie met het voetpad en straat? Hoe zit het met de toegangen tot de woningen? Kunnen de burens betrokken worden? Hoe zijn de voortuinen gestructureerd? Zijn er gemeenschappelijke ruimten? Heeft iedereen een eigen toegang? Er dient een zekere basisstructuur en mogelijkheid aanwezig te zijn en dan heeft elk type voortuin wel kansen om te werken aan kindvriendelijkheid.

Bij de ontwikkeling van nieuwe woningen zijn er meer mogelijkheden. Hier kan vanaf het **ontwerpproces** rekening gehouden worden met enkele ontwerpprincipes zoals gedeelde ruimten, buffering, open voortuinen, tegeltuinen, muurtjes... Ook co-housingprojecten en appartementsgebouwen zijn interessante contexten om hun gedeelde buitenruimte in te richten als een kindgerichte voortuin.

Een plan en enkele referentiebeelden om samen oplossingen te bedenken.

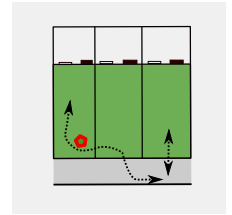

We onderscheiden **zes basistypes voortuinen**.

Deze types kunnen ingezet worden bij de (her)inrichting van bestaande straten en bij de planning en inrichting van nieuwe woonwijken en straten.

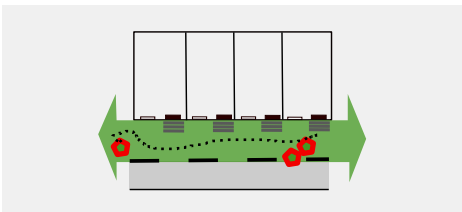
1 / Klassieke voortuin

Een klassieke voortuin is een ideale ruimte om kindgericht in te richten. Vaak gaat het over een groot stuk groene of stenige ruimte aan de voorzijde van het huis. Er is plaats voor verschillende speelse invullingen, samenwerkingen met de buren of een meer beleefbare overgang naar de stoep en buren.

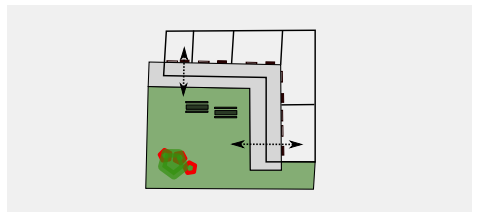
2 / Gemeenschappelijke voortuin

Bij een gemeenschappelijke voortuin wordt een strook langsheen verschillende gevels voorzien om samen of apart in te richten. Er kunnen verscheidene speel- en ontmoetingselementen geïntegreerd worden. Een zachte overgang naar stoep en straat is noodzakelijk.

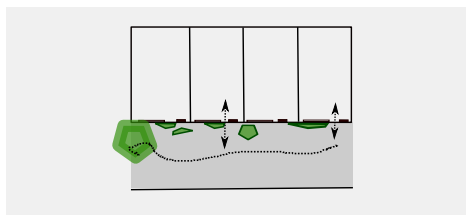
3 / Gemeenschappelijke tuin

Co-housingprojecten en appartementsgebouwen hebben vaak een gemeenschappelijke buitenruimte. Deze kan voor de kinderen die er wonen aanzien worden als hun voortuin. De ruimte biedt vanwege zijn grootte mogelijkheden om te werken aan gemeenschappelijke speelse inrichting.

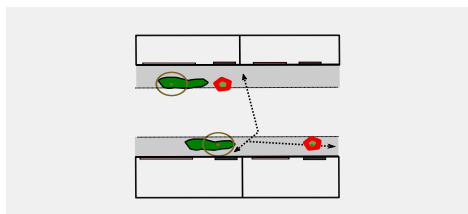
4 / Geveltuin/tegeltuin

Dit type voortuin kan in straten waar weinig ruimte is, mogelijkheden bieden om de gevel en stoep te vergroenen. Met kleinschalige speelse en groene inrichting kan de aandacht gevestigd worden op ontmoeting, ontdekking en speels gedrag langsheen de stoep.

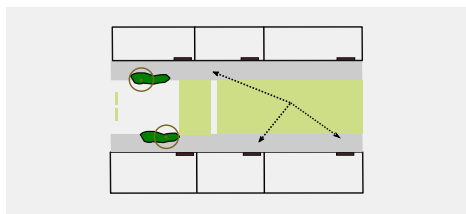
5 / De stoep als voortuin

De stoep kan beschouwd worden als de natuurlijke biotoop waar kinderen kunnen spelen, onderweg zijn en hun buurt leren kennen. Indien de straatinrichting en de ruimtelijke structuur dit toelaat kan de stoep opgewaarderd worden tot een bespeelbare stoep of voortuin voor de kinderen.

6 / De straat als voortuin

In specifieke gevallen kan de straat aanzien worden als een voortuin. In woongebieden met weinig eigen publieke ruimte of private buitenruimte is dit type aan de orde. De straat dient sowieso autovrij te zijn. Daarna kan de straat al dan niet tijdelijk ingericht worden met speel- en ontmoetingselementen. Ook vergroenen en ontharden is een mogelijke piste.

2. Bouwstenen voor inrichting

Aan inrichtingsmogelijkheden en materialen is er geen gebrek. Kinderen en ouders zijn **inventief** om met een beperkt budget aan de slag te gaan. Soms volstaat het om kleine aanpassingen te maken. Het plaatsen van een bankje, een doorgang maken in een haag, een schommel aan een boom... Dat kan een wereld van verschil maken.

Er kan gespeeld worden met **tijdelijkheid**. Kinderen worden snel groot. Niet alle ingrepen dienen dus definitief te zijn. Met een paar oude planken kan je snel een kamp maken. En dan liefst samen met kinderen.

Straat, plein en voortuin ontworpen als één geheel (Kopenhagen).

“Het mogen dan slechts eenvoudige stenen muurtjes zijn geweest, mede door de bijzondere intrigerende gatenstenen, waaruit ze waren opgebouwd, vormden ze met elkaar een instrumentarium, door de kinderen bespeelbaar. Het heet dan dat de fantasie erdoor geprikkeld wordt.”

— Herman Herzberger, Ruimte om te leren. 2008

Daarnaast speelt de verhouding tussen een **strakke vormgeving of eerder een rommelsfeertje** een belangrijke rol. Kinderen hebben geen nood aan een volledig strak ontworpen voortuin. Het zoeken naar de juiste verhouding tussen een goede speelplek voor de kinderen en de noden van ouders dient in overweging genomen te worden.

Het werken met **suggestie** is een interessante werkwijze. Het is nodig om informeel aan te geven: Hier mag je zijn. Hier is het toegelaten om te spelen en te ontmoeten. Hier mag je even met je vrienden zijn. Aan de hand van kleine ruimtelijke ingrepen kan de sfeer en het gebruik veel ludieker worden.

Geborgenheid, intimiteit, kleine hoekjes, zonnige plekjes zijn sleutelbegrippen om de voortuinen voor kinderen aangenamer en leefbaarder te maken.

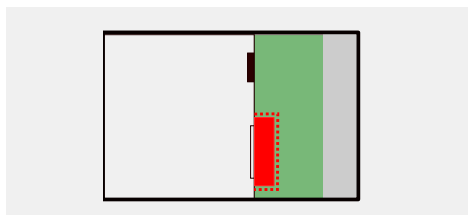
2.1. Werken aan de relatie tussen gevel, voortuin en publieke ruimte

De relatie tussen gevel en publieke ruimte is essentieel bij het inrichten van voortuinen. De gevel dient een zekere aantrekkingskracht en speelsheid in zich te hebben. Een kwaliteitsvolle gevel zorgt ook voor sociale controle en zichtbaarheid naar jonge kinderen die in de voortuin, op de stoep of op straat spelen.

Hieronder **vijf mogelijkheden** om te werken aan een aantrekkelijke gevel.

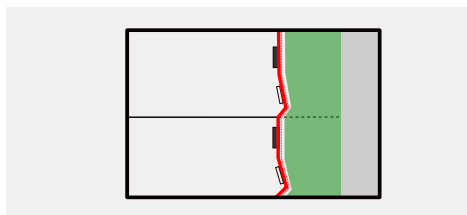
1 / Erker of balkon

Erker of balkon met zicht op voortuin zorgt ervoor dat ouders hun jonge kinderen kunnen observeren. Er is meer interactie tussen kinderen en ouders.

2 / Frivole gevels

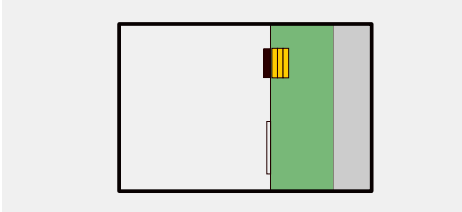
Een **frivole gevel** zorgt voor herkenbaarheid en speelse accenten.

Aantrekkelijke en groene aankleding van huisgevels in Rotterdam.

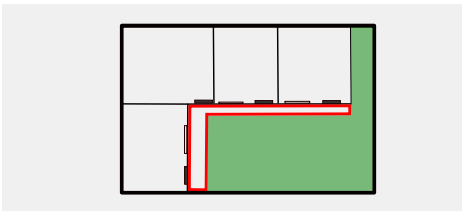
3 / Hollandse trap

Een 'Hollandse **trap**' aan de voordeur is een ruimte voor kleine en grote ontmoetingen.

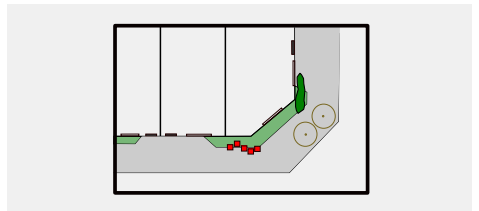
4 / Doorgang

Verschillende gevels kunnen verbonden worden met een overdekte **doorgang**. Op die manier ontstaat er een gemeenschappelijk afdak waar kinderen onder spelen, lopen,...

5 / Hoekhuizen en straathoeken

Hoekhuizen en straathoeken zijn ruimten die bijkomende aandacht verdienen. Hier kunnen de gevel en de bredere stoepen ruimte bieden om een echte plek te ontwikkelen.

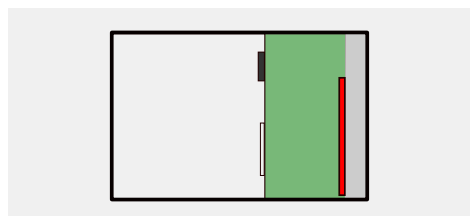
Groene en speelse inrichting van een stoep in Utrecht.

2.2. Werken aan het ontgrenzen van percelen

Kinderen gaan op een andere manier om met grenzen. Daar waar volwassenen vaak het idee hebben om hun eigen perceel te vrijwaren en te omzomen met een grensdraad, zoeken kinderen vaak die grensstreek op. Daar gebeuren de boeiendste dingen en is het contact met burens, vrienden en passanten groter. Hieronder vijf mogelijkheden om te werken aan het ontgrenzen van percelen.

1 / Zitmuurtjes

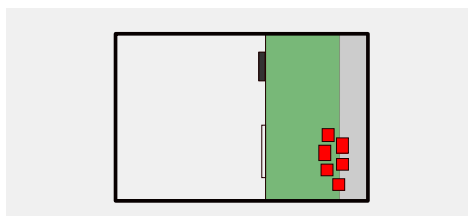
Zitmuurtjes aan de rand van een perceel kunnen wonderen doen. Ze stimuleren spel en ontmoetingen. De muurtjes mogen niet te hoog zijn en kunnen zelfs een frivool uitzicht hebben.

Muurtje aan de voordeur zorgt voor spel en ontmoeting in een straat in Haarlem.

2 / Stapstenen

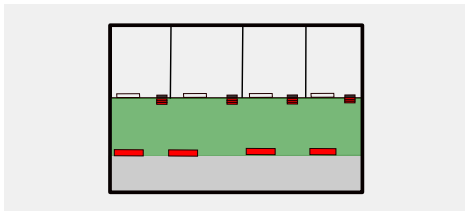
Ook **stapstenen** (stenig, hout,...) op de rand van publieke en private ruimte hebben een effect op speelgedrag.

Houten stapstenen als doorgang tussen twee hagen (Wilslele).

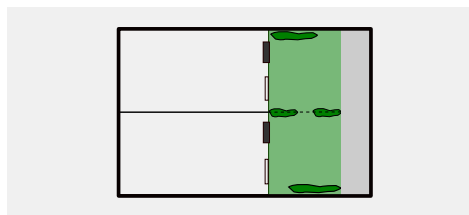
3 / Combinatie van muurtjes en trapjes

De **combinatie van muurtjes en trapjes** aan de voordeur zorgen voor een geborgen ruimte tussen stoep en gevel. De tussenruimte zorgt voor het vervagen van de grenzen.

4 / Hagen met de buren

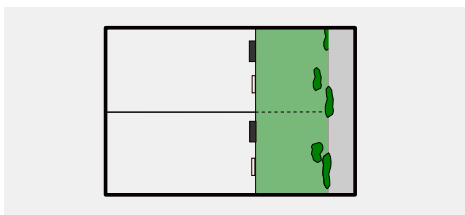
Door de **hagen met de buren doorwaadbaar** te maken, kunnen kinderen en buren gemakkelijker met elkaar spelen. Hun speeldomein wordt groter en er ontstaan nieuwe wegen.

Kinderen maken een doorgang door de haag met de buren (Wilsle).

5 / Hagen aan de stoep

Ook de hagen langsheen de stoepkant kunnen doorwaadbaar worden. Op deze manier kan er een speelse interactie ontstaan tussen bewoners en passanten.

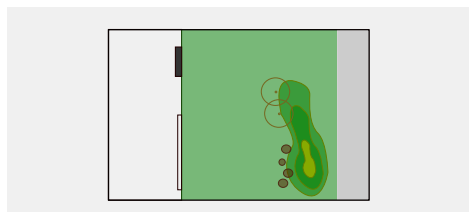

Muurtje, groene voortuin en autoluwe zone maakt de voortuinstrook erg bespeelbaar (Rotterdam).

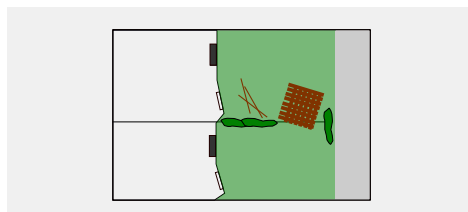
2.3. Verdere speelse invulling van de ruimten

Bovenstaande principes zijn de basis om aan meer kindgerichte voortuinen te werken. We zouden kunnen stellen dat eerst deze moeten bekeken worden, en dan pas als kers op de taart bijkomende speelse invulling van de ruimte. De mogelijkheden zijn eindeloos. Hieronder worden enkele illustraties gegeven.

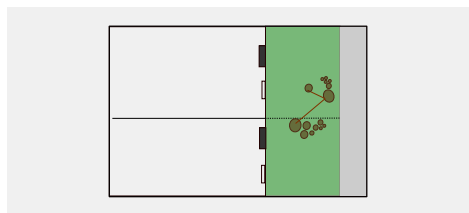
1 / Heuvel

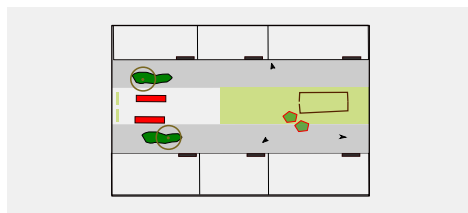
2 / Constructies met hout

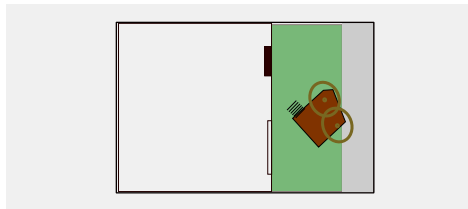
3 / Boomschijven en stammen

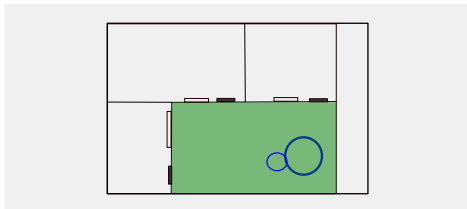
4 / Speelse inrichting van woonerf

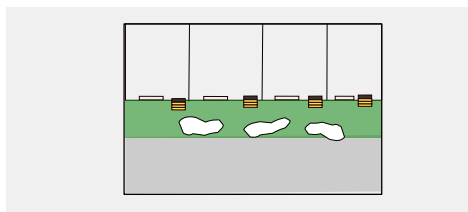
5 / Kampjes bouwen

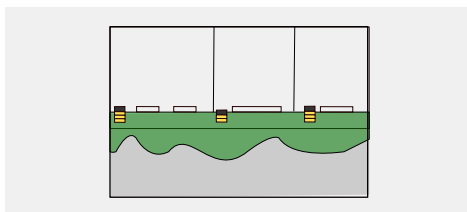
6 / Speeltoestel in gemeenschappelijke tuin

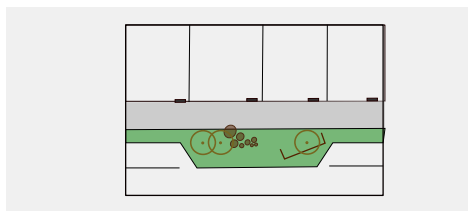
7 / Grote zitstenen

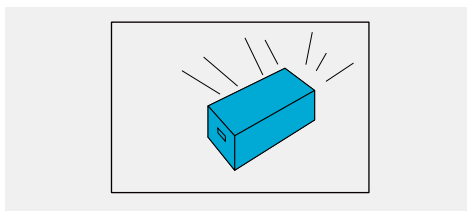
8 / Bloemweide en hoge grassen

9 / Speelse uitstulping van de stoep

10 / Speelkoffer

Referentiebeelden speelse invulling

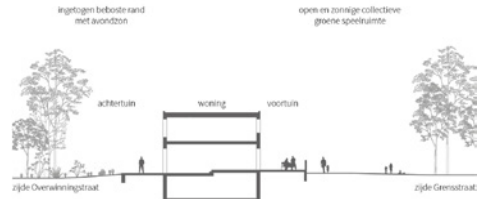
 Referentiebeelden speelse invulling

3. Voortuintjes in stedenbouwkundige voorschriften en beeldkwaliteitsplannen

Ook aan de hand van stedenbouwkundige voorschriften kunnen er voorwaarden worden gecreëerd om voortuinen kindgericht te ontwikkelen. Hierbij denken we aan **bindende bepalingen** in ruimtelijke uitvoeringsplannen, verkavelingsplannen en stedenbouwkundige verordeningen. Deze voorschriften zelf geven strikt aan wat mogelijk en onmogelijk is in een voortuin. Beeldkwaliteitsplannen of de toelichting bij voorschriften geven actiever aan wat het **wensbeeld** is.

Voorschriften over voortuinen omvatten doorgaans vooral bepalingen over parkeren op het erf, het vrijwaren van verharding en van constructies, de hoogte van de hagen, soorten beplanting, eenvormigheid in het uitzicht,... **Deze bepalingen vinden hun oorsprong bij terechte bekommernissen** over beeldkwaliteit, ontharding, klimaatadaptatie, biodiversiteit, privacy, onderhoud en netheid, parkeerdruk in de straat, enz. **Ze zijn essentieel, maar vertrekken echter meestal vanuit het klassieke wensbeeld** van een voortuin.

Doorsnede van bouwproject De Overwinning in Kessel-Lo met een gemeenschappelijke voortuin en groene ruimte. (beeld: OfficeU)

Het streven naar **kindgerichte voortuinen**, als middel om meer sociale interactie in een buurt te brengen, kan **evenzeer een beleidsdoelstelling** zijn. Essentieel hierin is dat **voortuintjes meer als gebruiks- en ontmoetingsruimtes** worden beschouwd. Ons pleidooi is om **deze functies als evenwaardig** naar voren te schuiven en de stedenbouwkundige voorschriften vanuit dit oogpunt mee vorm te geven. **In veel gevallen kan dit uitstekend samen sporen met andere beleidsdoelstellingen** en voorschriften: bijv. ontharden en meer landschappelijkheid, nadenken over de plaats van de wagen,... **Soms moet men gangbare voorschriften wél durven herdenken** en moet men ook meer verantwoordelijkheid durven geven aan bewoners, zeker nu collectieve woonvormen aan een opmars bezig zijn.

Woonwijk in Rotterdam met aandacht voor voortuinstroken, geveltuinen en autoluwe publieke ruimte.

Voor kindgerichte voortuinen zijn volgende principes van belang op vlak van voorschriften:

1 / Weren van hoge afscheidingen aan de straatkant

Een belangrijk eerste principe voor kindvriendelijke voorschriften is het **vermijden van harde grenzen en van al te hoge afscheidingen**. Want die maken het **onmogelijk om vanuit de voortuin de publieke ruimte te zien en omgekeerd**.

In heel wat bouwcodes- of verordeningen (bijv. Antwerpen, Mortsel, Roeselare, Leuven) wordt het verboden om afscheidingen hoger dan 1 meter te plaatsen op de perceelsgrens aan de straatkant. Dit is een goede zaak, maar 1 meter is eigenlijk nog te hoog voor een jong kind om over te kijken. Ideaal is de hoogte van een zitmuurtje (ca. 40 à 50 cm). In Hoogstraten is bijvoorbeeld een **maximum van 50 cm**, de norm voor perceelsafscheidings in de voortuin.

Soms wordt het verplicht om een fysieke erfafscheiding te voorzien. Eigenlijk is dit niet altijd nodig en wenselijk. Een subtiele markering op de grond kan volstaan als grens tussen publiek en privaat domein.

2 / Meer kindvriendelijke voorschriften voor materiaalkeuze en inrichting

Een tweede aandachtspunt bestaat erin om **verschillende materialen toe te laten bij de uitvoering van de voortuingrenzen**. Want soms wordt het verplicht om een haag te voorzien, of een 'draad met levendige groene beplanting'.

Dit is begrijpbaar, maar vanuit kindvriendelijkheid zijn er **meer verscheiden oplossingen wenselijk**. Een zitmuurtje, een liggende boomstam, zitstammen of een zitheuvel vormen eigenlijk een perfecte **zachte grens** tussen voortuin en straat.

In **beeldkwaliteitsplannen** zouden deze oplossingen naar voren kunnen geschoven worden als gewenst beeld.

Ook een heuveltje, vijvertjes, wadi's of zelfs (gedeelde) speelconstructies zouden in de voortuinstrook een plaats moeten kunnen krijgen. Vooral avontuurlijk-natuurlijke landschapselementen zouden als beeld naar voren kunnen geschoven worden.

3 / Meer mogelijkheden voor gedeeld gebruik en cohousing

In bouwverordeningen worden **voor cohousingsprojecten soms afwijkingen** toegestaan, bijv. op vlak van parkeer- en oppervlakenormen (cf. verordening Mechelen, Kortenberg, Roeselare).

Een gedeelde voortuin kan perfect passen in de gangbare definities en voorwaarden die voor cohousing worden gehanteerd in bouwverordeningen: namelijk een participatief proces, vanuit een intentionele gemeenschap, met uitgebreide gemeenschappelijke voorzieningen en beheer door de bewoners zelf.

Gemeenschappelijke voortuinen zijn behapbaar en een uitstekend thema om participatieve processen rond op te zetten binnen vormen van cohousing, samenhuizen en gedeeld gebruik.

Dit past ook uitstekend in een beleid dat zich richt op meer sociale cohesie.

Gemeenschappelijke groene ruimten in twee woonwijken in Kopenhagen.

3

Participatietraject

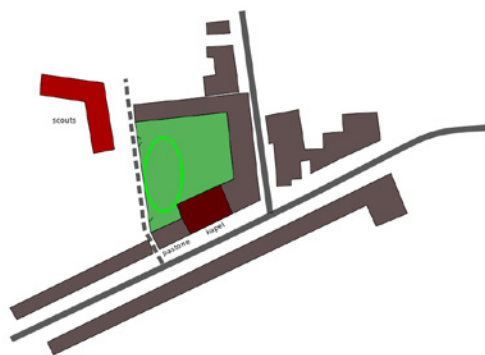

1. Case

Kind & Samenleving begeleidde i.s.m. Vlaamse Dienst Speelpleinwerk en Speelmakers twee participatietrajecten voor ouders en kinderen om hun voortuin kindgericht in te richten. Dit was een experimenteel project. Twee groepen buurtbewoners werkten mee. Een eerste was een groep ouders uit een klassieke tuinwijk in **Wilsle**. Een tweede groep vormde zich binnen het co-housingsproject Gummarushof in **Mechelen**. Het begeleidingstraject voor beide projecten was gelijkaardig.

Kinderen aan de slag in een klassieke woonwijk in Wilsle.

Kinderen aan het werk in een gemeenschappelijke tuin in Mechelen.

2. Stappenplan

Het participatietraject bestond uit **drie stappen** met de ouders en kinderen. Een eerste moment was een brainstorm om samen met hen ideeën te ontwikkelen. Aan de hand van kaarten, picto-play en wandelingen gingen we op zoek naar de potenties van de verschillende voortuinen. De eerste inrichtingsmogelijkheden werden besproken. Daarna zorgden twee werkmomenten voor de effectieve uitwerking van de voortuinen.

Kinderen en volwassenen plannen hun (collectieve) voortuin aan de hand van picto-play en zetten dit uit in de voortuintjes.

1 / Denken en plannen

Inspireer met foto's en voorbeelden.

Verken de tuin en de omliggende tuinen samen met kinderen en buurtbewoners.

Verzamel en ontwikkel ideeën voor elke tuin.

Maak een schets, collage of gebruik Picto-play of Pic2School.

Laat kinderen oplossingen bedenken die ze zelf kunnen maken.

Bekijk in de voortuin waar je die ideeën zou kunnen realiseren en ga ter plaatse na hoe groot ze kunnen zijn.

Probeer snel te starten met iets te bouwen.

2 / Experimenteer

Voorzie basismateriaal voor het bouwen.

Laat kinderen zelf meebouwen en al uittesten.

Evalueer samen en zet dingen aan voor een volgende sessie.

3 / Werk uit en volg verder op

Werk je project verder uit.

Doe enkele extra ingrepen en laat ruimte voor vrije invulling van kinderen.

Een voortuin voor kinderen is immers nooit af.

Zorg voor een officiële inhuldiging. Laat kinderen je rondleiden in je tuin en laat ze de andere tuinen verkennen.

3. Mindshifts

In het algemeen zijn mensen gesteld op waarden als hun privacy en veiligheid. Een kindgerichte plek realiseren in de voortuin is hiervoor een stevige uitdaging. Het is geen evidente zaak om mensen te vinden die graag hun voortuin open stellen voor kinderen uit de buurt. Respecteer hen daarin, maar blijf hen uitnodigen om uit hun comfortzone te treden.

Wij stelden vast dat een aantal **inzichten kunnen groeien** doorheen het project:

1. ‘Het kan ook in de voortuin’

Eens mensen zich realiseren dat ze dingen die ze normaal gezien in de achtertuin laten, ook vooraan kunnen plaatsen, zijn we een flinke stap vooruit. Allerlei onderdelen van een speels landschap kunnen ook in de voortuin een plaatsje vinden, zodat ze ook door buurkinderen gemakkelijker worden gebruikt: een liggende boomstam, zelfgemaakte palletconstructies, snoepgroen, een bergje, een vijvertje, losse materialen, groot speelgoed, een speeltoestel,...

2. ‘Naar een iets opener voortuin’

Soms zijn volwassenen op vlak van privacy minder streng voor kinderen dan voor volwassenen. Een volledig open voortuin vinden ze wat bedreigend, maar een netwerk van ‘kindgangen’ doorheen hagen of schuttingen zien ze soms wel zitten.

3. ‘We kunnen het ook zelf maken’

Als je alles nieuw wil aankopen, heb je grote budgetten nodig. Maar niet alles hoeft nieuw. Voortuinen zijn soms complementair: wat de ene weg wil, is misschien interessant voor de andere. En op tweedehands-sites is heel wat materiaal verkrijgbaar voor een habbekrats (of zelfs gratis). En er is altijd wel iemand die iemand met een aanhangwagen kent. Als externe begeleider kan je ondersteuning bieden op vlak van logistiek indien je merkt dat dit onoverkomelijk is. Eenmaal het basismateriaal ter plaatse is, dan ben je vertrokken.

4. ‘Samen bouwen is leuk en het gaat goed vooruit’

Met een team kan je soms op korte tijd veel meer werk verzetten dan iedereen afzonderlijk. Het is heel stimulerend om te zien hoe snel iets vooruit kan gaan. De ene avond werk je met het team in de ene voortuin, en op de volgende bouwdag leg je de basis bij de burens. Eenmaal die basis er is, kan elk gezin dit zelf verder uitwerken. En wat is er gezelliger dan na het harde bouw- of graafwerk samen iets in de voortuin te eten en te drinken?

5. ‘Wil je ook eens proberen?’

De meeste kinderen vinden zelf bouwen fantastisch. Ze glunderen wanneer ze eens zélf een zaag of elektrische schroefmachine mogen hanteren. En al zijn ze jong, door te blijven proberen krijgen ze het snel onder de knie. Blijf er in het begin bij en geef ze geleidelijk meer zelfstandigheid. De mate waarin kinderen daarmee om kunnen gaan, hangt niet per se vast aan leeftijden. Dit kan van kind tot kind verschillen. Spreek

wel belangrijke regels af en pas ze consequent toe (bijv. spijkers en schroeven altijd opruimen, niet met gereedschap ergens op klimmen, een zaagmachine gebruiken mag enkel onder begeleiding van een volwassene,...).

6. ‘Benader veiligheidsvraagstukken met gezond verstand’

Bewoners zijn vaak bezorgd over de veiligheid van zelfgemaakte constructies. De vuistregel is dat je tijdens het maken met veel gezond verstand waakt over een voldoende veiligheidsniveau van de constructies. Een blauwe plek of splinter hoort er nu eenmaal bij. Maar voor verstikkingsgevaar, vallen van grote hoogte op een harde ondergrond of scherpe uitsteeksels, is er geen plaats! Potentieel gevaarlijke constructies bekijk je best met twee personen (risicoanalyse heet dat dan).

Er is een verschil tussen bouwen op publiek en op privaat terrein. Werk je op terrein met een publieke functie en zet je een ‘speeltoestel’, dan ben je gebonden aan de wetgeving over de veilige uitbating van speelterreinen. Online vind je hieromtrent meer informatie in het [Handboek Veiligheid van speelterreinen](#).

Geraadpleegde Literatuur

Alexander Christopher. A Pattern Language: towns, buildings, constructions. New York: Oxford University Press, 1977.

Aldo van Eyck in Forum nr. 8: Drempel en ontmoeting, de gestalte van het tussen, 1959.

Sander Van Ulden, Daniel Heussen en Eric Van der Ham, De Stoep, nai010 uitgevers/publishers, 2015.

Gehl Jan, Steden voor mensen, Vanden Broele Uitgeverij, 2016.

Herman Herzberger, Ruimte en leren, Uitgeverij 1010, 2008.

Jane Jacobs, Dood en leven van grote Amerikaanse steden, Sun.

Bewegvriendelijke stadswijken voor kinderen, TNO, december 2010.

Groenboek Vlaanderen in 2020 Mensenmaat in een metropool: Beleidsplan Ruimte Vlaanderen, 2012.

KINDEREN & VOORTUINEN

Bouwstenen en inspiratie voor kindgerichte voortuinen

Deze inspiratiebundel is bedoeld voor ontwerpers, planners en stedenbouwkundigen. Zij kunnen de voorwaarden scheppen om van onze vaak vergeten voortuinen échte plekken te maken voor en door kinderen. Hiervoor willen wij visie en bouwstenen aanreiken. Met deze inspiratiebrochure willen we ook de brug slaan tussen (jonge) kinderen en volwassenen: hoe kunnen ze samen hun voortuin aantrekkelijker maken? Hoe kan hij een plek worden voor spel, ontmoeting en ontdekking van de buurt?

Deze publicatie kwam tot stand dankzij de steun van het URBAN95 project van de Bernard Van Leer Foundation.

kind & samenleving